

Invazīvie
dzīvnieki
Baltijas jūrā

No kurienes Baltijas jūrā ierodas nelūgtie ciemiņi?

1. Sarkanais daudzstārps, jūraszīle
2. Kuģu ķermis, dubļu krabis
3. Eiropas akmeņu garnele
4. Apaļais jūrasgrundulis, daudzveidīgā sēdgliemene
5. Ķīnas cimdiņkrabis

SVEŠIE IECEĻOTĀJI — DRAUDS BALTIJAS JŪRAI

Baltijas jūra ir ļoti jauna — tā izveidojās pirms aptuveni 10 tūkstošiem gadu. Vietējā flora un fauna šeit vēl tikai attīstās, tomēr jau tagad Baltijas jūrā ir sastopami vairāki desmiti svešzemju sugu, kas, savairojoties lielā skaitā, nodara kaitējumu gan dabai, gan cilvēkam. Līdzās piesārņojumam un eitrofikācijai svešos un agresīvos ieceļotājus uzskata par nozīmīgu apdraudējumu Baltijas jūras ekosistēmai un vietējai ekonomikai.

KAS IR INVAZĪVĀS SUGAS?

Invazīvās sugas ir attiecīgajai teritorijai svešas sugas, kas tajā nonākušas, pārvarot lielas biogeogrāfiskās barjeras, un izveidojušas stabilas, dzīvotspējīgas populācijas, vienlaikus nodarot ekoloģisku vai ekonomisku kaitējumu. Vairums invazīvo dzīvnieku Baltijas jūrā ir ienākuši no Kaspijas, Arāla, Azovas un Melnās jūras. Šīs sugas līdz Baltijas jūrai atceļot dabiskā veidā nespētu, bet ar kuģu palīdzību tās ierodas, ilgākais, sešu nedēļu laikā.

KĀDU KAITĒJUMU NODARA INVAZĪVĀS SUGAS?

Nereti svešzemju dzīvnieki un augi, nonākuši ārpus sava dabiskā izplatības areāla, jūtas tik labi, ka savairojas lielā skaitā, šādi izspiežot no dzīvesvietām vietējās sugas, kā arī radot tām konkurenci par barības resursiem. Invazīvo sugu savairošanās gadījumā kaitējums tiek nodarīts ne tikai Baltijas jūras ekosistēmai, bet arī ekonomikai — zvejniecībai, ostu un piekrastes infrastruktūrai.

Foto: Jonne Kotta

ĶĪNAS CIMDIŅKRABIS

Eriocheir sinensis

APRAKSTS: Dzīvnieka krāsa variē no tumši zaļganbrūnas līdz sarkanīgi brūnai. Spīles ir īsākas nekā ejkājas. Raksturīga pazīme ir spīļu apmatojums ar tumšiem matiņiem. Acis lielas, izvirzītas. Galvkrūšu vairogs jeb karapakss ir kvadrātveidīgs. Garumā var sasniegt 20 cm. Visēdājs – barojas ar ūdensaugiem, zivīm un bezmugurkaulniekiem. Suga ir ļoti mazjutīga pret apkārtējās vides izmaiņām un piesārņojumu. Zinātnieki uzskata, ka Baltijas jūras piekrastē krabja vairošanās un stabilas populācijas veidošana ir gandrīz neiespējama zemā ūdens sāļuma dēļ. Latvijā sastopams jūras piekrastē, lielo upju grīvās un piejūras ezeros, kas savienojas ar jūru.

DABISKAIS IZPLATĪBAS AREĀLS: Dzeltenās jūras piekraste no Korejas un Japānas ziemeļiem līdz Dienvidķīnai un Taivānas dienvidiem.

APDRAUDĒJUMS: Palielinoties Ķīnas cimdiņkrabju populācijai, var tikt izmainītas vietējo bezmugurkaulnieku sabiedrības. Šis krabis sekmē citu mazāku svešo sugu (nematodes, vēžveidīgie, gliemenes) izplatību, kas apdzīvo ar matiņiem klātās Ķīnas cimdiņkrabja spīles.

INVĀZIJAS VĒSTURE: Pirmo reizi Eiropā suga konstatēta 1912. gadā, bet Baltijas jūrā — 1930. gadā. Ar kuģu balasta ūdeņiem izplatījusies daudzās Eiropas valstīs un Ziemeļamerikā. Iespējams, šī suga izplatās arī aktīvi migrējot, jo dabiskajā izplatības areālā ir konstatēts, ka īpatņi pārvietojas pat 1400 km attālumā.

Foto: Jonne Kotta

SARKANAIS DAUDZSARTĀRPS

Marenzelleria neglecta

APRAKSTS: Var sasniegt pat 12 cm garumu un sastāvēt no 250 segmentiem. Apdzīvo smilšainas grunts no seklūdens zonas piekrastē līdz pat 80 m dziļām Baltijas jūras ieplakām. Mazjutīgs pret apkārtējās vides izmaiņām un spēj pielāgoties dažādam ūdens sāļumam — no salīdzinoši sāļa ūdens Vācijas piekrastē līdz pilnīgam saldūdenim Botnijas līcī. Sarkanais daudzgartārpis ir nozīmīgs barības objekts bentiskajām zivīm.

DABISKAIS IZPLATĪBAS AREĀLS: Ziemeļamerikas piekraste.

APDRAUDĒJUMS: Izkonkurē vietējās daudzgartārpju sugas, jo spēj daudz dziļāk ierakties (līdz pat 35cm) grunts substrātā.

INVĀZIJAS VĒSTURE: Eiropā un Baltijas jūrā ieviesies ar kuģu balasta ūdeņiem kāpura vai pieauguša īpatņa formā. Pirmo reizi Baltijas jūrā konstatēts 1985. gadā pie Vācijas krastiem, un šodien jau tiek uzskatīts par vienu no izplatītākajām invazīvajām sugām Baltijas jūrā. 1988. gadā to konstatēja Baltijas valstu piekrastes ūdeņos.

Foto: Frank Hecker

KUĢU ĶIRMIS

Teredo navalis

APRAKSTS: Kuģu ķermis ir divvāku gliemene, kam ir garens, sarkanīgs, tārpam līdzīgs ķermenis, kas pilnībā paslēpies paša izraktā koksnes tunelī. Gliemenes priekšgalā ir līdz 2 cm gara balta čaula no divām plāksnītēm, kas ir specializēta koku caururbšanai. Kustinot šīs plāksnītes, gliemene berzē koksni un veido līdz pat 60 cm garas aliņas, kuras pati apdzīvo. Aliņas galus gliemene var aiztaisīt ar kaļķa vāciņiem. Kuģu ķermis var dzīvot no 5 līdz 35 promilēm sāļā ūdenī, kā arī plašā ūdens temperatūras amplitūdā: no 1 līdz 30 °C.

DABISKAIS IZPLATĪBAS AREĀLS: Atlantijas okeāna ziemeļrietumu piekraste.

APDRAUDĒJUMS: Ļoti destruktīvs kaitēklis. Bojā koka konstrukcijas (pāļus, koka kuģu korpusus u.c.), radot lielus ekonomiskus zaudējumus. Baltijas jūrā priedes koksni var pilnībā cauraut ar ejām 16 nedēļu laikā, bet ozolu — 32 nedēļu laikā.

INVĀZIJAS VĒSTURE: Eiropā pirmo reizi konstatēts 1731. gadā Nīderlandē, noārdot dabja vērtus. Izplatība uz jaunām teritorijām notiek ar peldošu koku starpniecību, kā arī brīvi peldoša kāpura stadijā ar kuģu balasta ūdeņiem.

Foto: Jonne Kotta

DUBĻU KRABIS

Rhithropanopeus harrisi

APRAKSTS: Dubļu krabja galvkrūšu vairogs (karapakss) ir kvadrātveidīgs, nedaudz šķautņains un izliekts. Tā krāsa augšpusē ir tumši brūngana līdz olīvzaļa; apakšpuse — gaiša. Spīles parasti ir baltas, viena ir nedaudz lielāka par otru. Ejkājas ir slaidas, gaišas, dažreiz apaugušas ar matiņiem. Spēj dzīvot dažādos biotopos, kur atrodamas paslēptuves (akmeņi, rīfi, bieza veģetācija utt.).

DABISKAIS IZPLATĪBAS AREĀLS: Atlantijas okeāna ziemeļrietumu piekraste, Teksasas un Floridas štatu estuāriji.

APDRAUDĒJUMS: Aizņem citiem krabjiem piemērotās dzīvotnes un konkurē par barības resursiem ar vietējām sugām. Liels šo krabju daudzums var nosprostot ūdens caurules.

INVĀZIJAS VĒSTURE: Plaši izplatījies visā pasaulē. Izplatība galvenokārt notiek ar kuģu balasta ūdeņiem vai paslēpjoties apaugumos, kas atrodas uz kuģu korpusiem, kā arī ar dreifējošiem veģetācijas sanesumiem vai tirgojot gliemeņu un austeru kultūras.

Foto: Igor Kuprijanov

EIROPAS AKMEŅU GARNELE

Palaemon elegans

APRAKSTS: Eiropas akmeņu garnele var sasniegt 63 mm garumu. Starp acīm ir ass izaugums, kam virspusē ir 7-9 zobīņi, savukārt apakšpusē — 2-4 (parasti 3) zobīņi. Čaula un ķermeņa apakšpuse klāta ar brūnas krāsas šķērsvirziena svītrām. Kājas ar dzeltenām un zilām joslām. Krāsojums var atšķirties atkarībā no biotopa. Visēdājs, barojas ar aļģēm un maziem vēžveidīgajiem. Piemērotos biotopos, piemēram, piekrastes zonā, lagūnās un estuārijos ar veģetāciju, var veidot lielas populācijas. Izplatīšanās veids nav zināms, tāpēc joprojām nav skaidrs, vai akmeņu garnele uzskatāma par agresīvu invazīvo sugu, vai arī tā ienākusi dabiskās migrācijas ceļā no Atlantijas okeāna.

DABISKAIS IZPLATĪBAS AREĀLS: Atlantijas okeāna austrumu piekraste no Norvēģijas līdz Dienvidāfrikai. Tāpat to par vietējo sugu uzskata Vidusjūras reģionā un Melnajā jūrā.

APDRAUDĒJUMS: Jaunākie pētījumi rāda, ka šī suga var pilnībā nomainīt vietējās sugas, kā, piemēram, *Palaemon adspersus*, to piemērotajos biotopos un ir sastopama pat tādās vietās, kur iepriekš *Palaemon* ģints garneles nebija sastopamas.

INVĀZIJAS VĒSTURE: Baltijas jūrā ieviesusies ap 2000. gadu un izplatījusies līdz pat Somu līcim.

Foto: Frank Hecker

DAUDZVEIDĪGĀ SĒDGLIEMENE

Dreissena polymorpha

APRAKSTS: Gliemenes čaulas krāsa variē no zaļganas līdz brūni dzeltenīgai ar tumšām un gaišām zig-zag svītrām. Parasti gliemenes izaug 1 līdz 3 cm lielas, bet var sasniegt pat 5 cm. Piestiprinās pie cieta substrāta (dažādām zemūdens konstrukcijām, akmeņiem, moliem) un veido kolonijas. Lai gan sēdgliemene pārsvarā apdzīvo saldūdeņus, zemā sāļuma dēļ tā ir izplatīta arī Baltijas jūrā. Nozīmīgs barības objekts bentiskajām zivīm, kā arī ūdensputniem.

DABISKAIS IZPLATĪBAS AREĀLS: Kaspijas jūra (Ponto-Kaspijas reģions).

APDRAUDĒJUMS: Aizņem vietējām gliemeņu sugām piemērotās dzīvotnes. Svītraino gliemeņu kolonijas aizaudzē un nosprosto ūdens caurules (piemēram, zivjaudzētavās, dzesēšanas sistēmās, spēkstacijās).

INVĀZIJAS VĒSTURE: Baltijas jūras dienvidu daļā sastopama kopš 19. gs. sākuma. Ieceltoji ar kuģu balasta ūdeņiem kāpura formā. Var migrēt arī ar peldošu veģetāciju vai sanesumiem, piemēram, pa straumi peldošiem kokiem.

Foto: Ivars Druvietis

JŪRASZĪLE

Amphibalanus improvisus

APRAKSTS: Jūraszīle ir vēžveidīgais. Tā čaula ir veidota no sešām baltām vai bēšām kaļķa plāksnēm, kas atgādina nošķeltu konusu. Ķermeņa izmērs ir no 0,6 līdz 2 cm, un tas atkarīgs no jūras sāļuma: jo sāļāks ūdens, jo lielāka jūraszīle. Pieaugusi jūraszīle dzīvo, piestiprinājusies cietam substrātam uz jūras grunts no 0,5 līdz pat 90 m dziļumam. Piestiprinās uz dažādām cietām virsmām — gliemeņu čaulām, aļģēm, akmeņiem, koka sprunguļiem, akmeņogļu gabaliem, kuģu korpusiem. Barojoties vēzītis caur čaulas atveri izbīda pušķim līdzīgas smalkas, skropstainas kājiņas, kuras no ūdens izfiltrē garām peldošo planktonu — ūdenī brīvi peldošus nelielus organismus.

DABISKAIS IZPLATĪBAS AREĀLS: Iespējams — Ziemeļamerika, tomēr līdz šim īstenā izcelsmes vieta vēl nav noskaidrota.

APDRAUDĒJUMS: Lielas, daudzslāņainas kolonijas uz kuģu virsmas spēj izteikti samazināt kuģu pārvietošanās ātrumu un palielināt degvielas patēriņu. Piestiprinoties uz mīdiju un austeru čaulām, tā nevēlami ietekmē šo gliemeņu akvakultūru saimniecības.

INVĀZIJAS VĒSTURE: Baltijas jūrā ieviesusies 19. gs. Piestiprinoties kuģu korpusiem, ir izplatījies visā pasaulē.

Foto: Tiit Hunt

APAĻAIS JŪRASGRUNDULIS

Neogobius melanostomus

APRAKSTS: Neliela zivs, kas viegli atšķirama pēc izteikta melna punkta uz pirmās muguras peldspuras. Garumā var sasniegt 25 cm, svarā — 80 g. Latvijas piekrastē var sasniegt vairāk kā 6 gadu vecumu. Apaļajam jūrasgrundulim raksturīgs porcijveida nārsts no maija līdz septembrim. Tēviņi veido nārsta ligzdas un tās apsargā. Pieaugušas zivis apdzīvo smilšaini akmeņainus substrātus, gliemeņu “bedres” un ostu teritorijas piekrastes zonā līdz 20 m dziļumam.

DABISKAIS IZPLATĪBAS AREĀLS: Ponto-Kaspijas reģions.

APDRAUDĒJUMS: Ir ļoti agresīvi un teritoriāli. Izmaina vietējo zivju sugu sabiedrības. Ietekmē barības ķēdes, izmainot bentisko bezmugurkaulnieku sabiedrības.

INVĀZIJAS VĒSTURE: Ieceļošanai Baltijas jūrā ir divas versijas: ar balasta ūdeņiem vai aktīvi migrējot pa upēm un kanāliem, kas savieno Ponto-Kaspijas reģionu ar Baltijas jūru. Plaši izplatīts arī Ziemeļamerikā, Lielajos ezeros. Baltijas jūrā pirmo reizi konstatēts 1990. gadā Gdaņskas līcī, savukārt Latvijas piekrastē pirmo reizi atrasts 2004. gadā.

Brošūra ir sagatavota LIFE + Dabas un bioloģiskās daudzveidības programmas projekta “Inovatīvas pieejas jūras bioloģiskās daudzveidības monitoringam un dabas vērtību aizsardzības stāvokļa novērtēšanai Baltijas jūrā” (MARMONI, LIFE09/NAT/LV/000238) ietvaros. Par publikācijas saturu atbildīga ir tikai un vienīgi Dabas aizsardzības pārvalde, un tajā paustie apgalvojumi nav uzskatāmi par Eiropas Komisijas viedokli.

Teksta autori: Viktors Pērkons, Maija Grandāne, Madara Alberte

1. vāka foto autore: Tiia Möller

© Dabas aizsardzības pārvalde, 2014

Sagatavots ar Eiropas Kopienas finanšu instrumenta LIFE un Latvijas Vides aizsardzības fonda atbalstu.

